

MEHMET AKİF'İN ŞİİRLERİNDE BABA OĞUL İLİŞKİSİ

*Sinan ÇİTÇİ**

ÖZET

Mehmet Akif, “baba” kelimesini hem gerçek hem de sembolik anlamlarda kullanır. Gerçek anlamıyla baba, ailenin en önemli rükünlerinden birisiyken sembolik anlamıyla baba; devlet, din, halife/sultan, âlim, dede, ecdat, Hz. Peygamber hatta Allah anlamlarında kullanılır. Fakat her ne şekilde olursa olsun Akif'in şiirlerindeki baba-oğul ilişkisi “ayrılık” leit-motifi üzerine kurgulanmıştır. Bu ayrılık; zamanda, mekânda, yaşta, meslekte, zevkte, ahlakta, anlayışta, histe ve ruhta olmak üzere çok farklı şekillerde tezahür edebilir.

Anahtar Kelimeler: Gerçek baba, sembolik baba, oğul, ayrılık.

THE RELATION BETWEEN FATHER AND SON IN THE POEMS OF MEHMET AKIF

ABSTRACT

Mehmet Akif uses the word "father" in literal and symbolic sense. As in literal sense, father is a one of the most important components; in symbolic sense, it is used as a meaning of state, religion, caliph/sultan, scholar, grandfather, ancestry, prophet, and God. But anyway, relation between father and son in the poems of Akif is edited over "separation". This separation may appear in a different ways such as in times, location, age, profession, pleasure, ethics, perception, feeling and spirit.

Key Words: real father, symbolic father, son and separation

* Dr., Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Ukrayna, sinancitci@gmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Bir edebiyat adamı olarak Mehmet Âkif, salt kelime anlamıyla ailenin en önemli rükünlerinden birisini ifade eden “baba” kavramını çok farklı ve geniş anlamlarda kullanır. Manzumelerinde “evlat”, “oğul” ve “yetim” kelimelerini erkek çocuk, gençlik, yeni nesil, Müslüman halk ve “şer’-i mübin” anlamlarında kullanırken “baba” kelimesini de gerçek anlamının yanı sıra devlet, din, halife/sultan, âlim, dede, ecdâd, Hz. Peygamber hatta Allah mefhumlarını ifade için kullandığı görülür. “Fatih Camii”, “Hasta”, “Küfe”, “Meyhane”, “Mezarlık”, “Azim”, “Seyfi Baba”, “İstibdat”, “Hürriyet”, “Kocakarı İle Ömer”, “Mahalle Kahvesi”, “Köse İmam”, “Âhret Yolu”, “Bebek yâhud Hakk-ı Karâr” manzumelerindeki babalar ile “Süleymaniye Kürsüsü’nde”ki vaize (Abdürreşid İbrahim) Haydarabad yolunda mihmandarlık yapan (mîzbân) baba, “Hakkın Sesleri”ndeki “merhum” Hoca Tahir Efendi, “Asım”daki Köse İmam ve Hocazâde, yine aynı manzumede çocuklarının maddî ve manevî eğitimi için seferber olduğundan bahsedilen Konya’nın bir köyünde karşılaştığı babalar ve “Çocuklara” başlıklı kıtadaki nâsih konumundaki baba, Akif’in ufak tefek değişikliklerle gerçek hayattan adapte ettiği reel babalardır. “Hürriyet” şiirindeki “ağbaba” ise çocukların, kendilerine babalık yapan dedelerine verdikleri isimdir. Şairin, “Asım”da: “Hani Osman gibi, Orhan gibi gürbüz babalar?” (s. 335)¹ derken kastettiği ise Osmanlı Devleti’ni kuran/yükselten atalar ve sultanlardır. Yine aynı manzumede devletin ve milletin içinde bulunduğu hâl-i hazırı anlatırken başvurduğu gemi-tayfa-kaptan istiaresindeki “devr-i sâbık”a ait “köhne vapur”, Osmanlı Devleti; tehlike karşısında endişeye kapılan tayfalar, Osmanlı tebası ve bhusus idareciler; vapurun dümenindeki “Beybaba” lakaplı kaptan da Devlet-i Âliyye’nin idaresini elinde tutan sultandır. (s. 364) “Koca Karı İle Ömer”deki yetimlere babalık eden halife ise çihar-yâr-ı güzînin ikincisi Hz. Ömer’dir. “Merhum İbrahim Bey” şiirindeki “Şark’ın ve Garb’ın bedâyi-i ilm ü fennini hıfzetmiş ve ilminin yanında faziletiyle de temayüz etmiş” olan İbrahim Bey ise vefatıyla evlâdı hükmündeki binlerce vatan evladını yetim bırakan² bir öğretmen, bir âlimdir. “Pek Hazin Bir Mevlid Gecesi”nde ise İslam’ı ve Müslümanları “bîkes” ve “mazlum” evlatlar olarak anlatırken Hz. Peygamber’i de evlatlarından ayrı düşmüş bir “koruyucu baba” olarak sembolleştirir. “Şark’ın Yegâne Dâhî-i San’atine” şiirinde ise bu istiareyi daha açıkça fakat mefhum-ı muhalifiyle ifade eder:

¹ Metinde kullanılan sayfa numaraları bu kitaba aittir. ERSOY Mehmet Âkif, **Safahat (Safahat’ı Teşkil Eden Yedi Kitabın Tam Metni İle Safahat Dışında Kalmış Bir Kısım Şiirleri)**, (Haz. M. Ertuğrul Düzdağ), İnkılâp Yayınları, İstanbul 2003, XVI+115+587 s.

² Musâb olan yalnız âilen midir? Heyhat,
Bıraktın arkada binlerce hânümânı yetim. (s. 56)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Gel ey Peygamber'in fevka'l-beşer fitratta evlâdı, (s. 529)

“Hicran”da ise Allah'ın inayet ve sıyanetinden mahrumiyeti, hâmişizlik ve yetimlik olarak adlandırırken “babalık” kavramının anlamını kendisinin de sıkı sıkıya bağlı olduğu “tevhid” akidesinin hiç de müsamahayla karşılamayacağı bir sınıra çekerek Zât-ı Uluhiyet'e seslenir:

Şu öksüz yurda bir gülmez misin? Hâlâ yetîmindir. (s. 445)

Misallerin de şahadetiyle Akif'in “baba” kavramı tek boyutlu ve tek anlamlı değildir. Dolayısıyla onun şiirlerindeki baba-oğul ilişkisini incelerken bu renkliliği hesaba katmak gerekir. Buradan hareketle onun “baba” kavramını gerçek ve sembolik anlamda olmak üzere ikiye ayırabilir ve baba-oğul ilişkisini de ancak bu bağlamda ele alabiliriz.

1. Gerçek Babalar

Gerçek babalar, aralarında nesebî anlamda baba evlat ilişkisi olan şahıslardır. Bunlar, çoğu zaman gerçek hayattan aynen alınmış, bazen de isimleri ve bazı özellikleri değiştirilerek Akif'in manzumelerine girmiş reel şahsiyetlerdir. Bu şahsiyetlerin oğullarıyla ilişkileri genellikle “ayrılık” temi üzerine kurulmuştur. Bu anlamda ilk baba figürüyle, “Fatih Camii”nde karşılaşırız. Buradaki baba, şairin babası Hoca Tahir Efendi'dir. Tahir Efendi ile Akif'in arasındaki ayrılık, farklılıklar üzerinden ele alınır. Şairin babasıyla arasındaki ilk ayrılık, yaş farkıyla kendisini gösterir. Akif, 8 yaşlarındayken babası saçı sakalı oldukça ağarmış, takriben elli beş yaşlarında bir “pîr-i güzîn”dir. Çocukların babalarından ikinci ayrılığı, aynı camiin içinde olmalarına rağmen iki farklı âlemde yaşamalarıdır. Tahir Efendi, tekbir alıp namaza durunca vecd ile farklı bir âleme yelken açarken çocuklar hasırların üstünde koşarak kendilerinden geçerler. Üçüncü ayrılık ise bir anlatım tekniği olarak kullanılan “zaman” kavramında saklıdır. Şairin hayali, “flashback” tekniğiyle babasını ancak 30 yıllık hatıraların aynasında görebilir. Görüldüğü gibi Akif, ayrılık temelli baba-oğul ilişkisini, şiirin hem şekil hem de muhtevadaki ayrıntılarıyla destekler. “Hasta” manzumesinde: “Anam ölmüş, babamın bilmiyorum hiç yüzünü;” diyen (s. 13) veremli çocuk da babasından ayrı bir âlemde yaşar. Hasta, muhtemelen babası tarafından terk edilmiş bir ailenin çocuğudur. “Küfe”de ise iki tane babayla karşılaşırız. Birisi kızını* ikindi üzeri Fatih'e gezmeye götüren şair-baba; ikincisi ise küçük Hasan'ın hamal babasıdır. Fakat baba-

* Akif'in “Bayram”, “Selma” ve “Âhiret Yolu” gibi şiirlerinde ise babalarla kızların ayrılık leit-motifi üzerine kurulmuş ilişkilerinden bahsedilir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

oğul ilişkisi içinde asıl ele alınan Hasan ile babasıdır. Hasan ile babası da “kaderin bir cezası” olarak birbirlerinden ayrı düşmüşlerdir. Hamal babanın ölümü üzerine ailenin yükü ve babalık görevi 13 yaşındaki Hasan’a kalmıştır. “Hasır”da yılanlık olmuş bir çocuktan bahsedilirken babasından bahsedilmemesi de babanın ölmüş veya evini terk etmiş bir insan olduğunu hatırlatıyor. “Meyhane”deki Baba Arif ise sıhhatini meyhanelerde, servetini kumarda tüketen işsiz, güçsüz bir baba tipidir. Onun yüzünden kızı İffet evde kalmış, oğlu Necip mektepten kovulmuştur. Baba Arif üç gündür eve gelmeyince hanımı, meyhane peykelerinde rastladığı kocasına çocuklarının babalarını aradığını söyler.

Üç akşam oldu ki yoksun. Necip: Babam nerde!
Ben isterim onu mutlak, demez mi? Bak derde!
Sular karardı; bu sâ’atte hiç gezer mi kadın?
O, sarhoşun biri; tut kim sokak sokak aradın...
Nasıl bulursun a yavrum? Yarın gelir belki,
Dedim. Fakat çocuğun durmuyordu. Baktım ki
Avutmanın yolu yok; komşunun Hüseyin Ağ’yı
Alıp dolaşmadayım yatsı vakti dünyâyı. (s. 35)

Bu manzumedeki baba-oğul ilişkisi de ayrılık leit-motifi üzerine kurulmuştur. “Mezarlık”ta annesiyle birlikte (Edirnekapı şehitliğinde)³ tebareke okuyan çocuğun da babasından ayrı olduğu görülür. Burada ise baba ile oğulun arasını muhtemelen savaşlarla gelen ölüm ayırmıştır. “Azim” şiirinde ise Sâdî’den naklettiği bir hikâyeyle evladını kaybeden bir babanın büyük bir ümit ve gayretle tekrar evladına kavuşmasını yani muvakkat bir ayrılığı anlatır. Buradaki baba; azim ve ümit sahibi olması, evladına düşkünlüğü ve mesuliyet şuuruyla Akif’in manzumelerinde pek karşılaşmadığımız faziletli baba tiplerindedir. “Seyfi Baba” ise oğlu ile birlikte yaşamasına rağmen diktiği ağacın altında gölgelenemeyen babalardandır.

Hastalandım, bakacak kimseciğim yok; Osman
Gece gündüz koşuyor iş diye, bilmem ne zaman
Eli ekmek tutacak! İşte saat belki de üç

³ Şiirde şehitliğin ismi söylenmiyor. Fakat şairin: “Geçen sabah idi Eyyüb’a doğru çıkmıştım.” (s. 38) şeklindeki ifadesinden Edirnekapı Şehitliği’ni kastettiği anlaşılabilir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Görüyorsun daha gelmez... Yalnızlık pek güç.
Ba'zı bir hafta geçer, uğrayan olmaz yanıma;
Kimsesizlik bu sefer tak dedi artık canıma! (s. 63)

Akif'in dülger dostu Hasan Baba ile oğlu Abdullah'ın hayatından adapte edilmiş⁴ olan "Seyfi Baba" manzumesinde de aslında baba-oğul ilişkisi açısından birliktelik içinde ayrılık görülür. Bu ayrılık ise aynı evin içinde yaşamalarına rağmen dağınmak aile görünümünde olmalarına sebebiyet vermiştir. "İstibdâd"da Reşad Efendi'ye selam gönderdiği için II. Abdülhamid'in birinci bendelerinden bir paşanın hışmına uğrayan ihtiyar da oğullarından ayrıdır. Adamın birinci oğlu askerde ölmüş, ikinci oğlu da Yemen'de bir yerde sürgündedir. "Hürriyet"teki Ahmed'in babası da Yemen'e sürülmüştür. "Kocakarı İle Ömer"deki çocukların babaları da ölmüştür. "Mahalle Kahvesi"nde ise kahvehanelerin, babaları ailelerinden ve çocuklarından ayırması üzerinde durulur. "Köse İmam" şiirinde ise iki tane baba-oğul ilişkisiyle karşılaşırız. İlki vakanın cereyan ettiği evin sahibi Köse İmam ile oğlu Asım, ikincisi ise hanımı tarafından şikayet edilen İhsan Bey ile oğlu Ahmed'dir. Köse İmam ile Asım'ın ilişkisinden sarf-ı nazar, İhsan Bey ile oğlu Ahmed'in arasındaki ilişkinin de ayrılık temeli üzerine kurulduğu görülür. Kahveye giden, ayyaşlık derecesinde içki müptelası olan, karısını dövüp boşamaya kalkan ve ikinci evliliğe kalkışan İhsan Bey'in oğlu Ahmed'le olan ilişkisi sorumsuzluk, ilgisizlik ve ayrılık şeklinde cereyan eder. "Süleymaniye Kürsüsünde"ki vaiz de ölüm dolayısıyla babasından ayrıdır. Çünkü bir yerde şöyle söyler:

Bırakın mâtemi yahu! Bırakın feryâdı;
Ağlamak fâide verseydi, babam kalkardı. (s. 165)

"Süleymaniye Kürsüsünde"ki vaizin Haydarabâd'a giderken karşılaştığı baba ile oğul ise fiziken değil, fikren birbirlerinden ayrı düşerler. Hintli baba (mîzbân), vaize Hint Müslümanlarından ümidini kestiğini söylerken tahsilini İngiltere'de yapmış genç oğlu milletinden ümitvar olduğunu; ama kendilerine rehberlik yapacak birine muhtaç olduklarını söyler. (s. 155-156) "Hakkın Sesleri"nde ise baba-oğul ayrılığı Balkan Savaşları'nın şehit babaları ve yetim çocukları üzerinden işlenir.

Dul kaldı kadınlar; babasız kaldı çocuklar;
Bir giryede bin âilenin mâtemi çağlar! (s. 188)

⁴ ÖZTÜRK Hasan, "Mehmet Âkif Ersoy'un 'Seyfi Baba' Şiirinde Bir Dönemin Panoraması", *Milli Kültür*, S. 79, (Aralık 1990), s. 51-52.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Hatta bir yerde şair, babası merhum Tahir Efendi'yi de işin içine katar ve ondan babalık güç, kuvvet, cesaret, akıl ve otoritesiyle Müslümanların imdat ve himayesine koşmasını ister.

Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk,

Bak nasıl doğranıyor? Kalk baba, kabrinden kalk!

Diriler koşmadı imdâdına sen bari yetiş...

Arnavutluk yanıyor... Hem bu sefer pek müdhîş! (s. 181)

...

Ne olurdu bunu kalkıp da göreydin acaba?

“Meşhed”in boynuna haç saplanacak mıydı baba! (s. 182)

“Fatih Kürsüsünde”ki vaizin Mevlana’dan naklettiği hikâyede de evi yıkılan adamın enkazın altında kalıp ölen ailesinden ve çocuklarından ayrı düştüğü anlatılır. “Hatıralar”ın I. Dünya Savaşı’ndan bahseden ilk şiirinde ise baba oğul ayrılığı, şehitlik ve yetimlik zaviyesinden ele alınır. “Asım”da ise baba-oğul ilişkisi daha zengin bir şekilde işlenir. Tahir Efendi-Akif, Akif-Emin, Köse İmam-Asım, Emekli Paşa ile çocukları ve Konyalı köylüler ile çocukları olmak üzere beş türlü baba-oğul ilişkisinden bahsedilir. İlk olarak “Fatih Camii”nde karşılaştığımız Hoca Tahir Efendi ile oğlu Mehmet Akif arasında esaslı farklılıklar vardır. Akif’in “baba dostu” Köse İmam (Ali Şevki Hoca), bu farklılıkları şu şekilde sıralar: Tahir Efendi enfiyeyi sevmeyen oğlu sever. Yine hoca merhum âlim bir insanken – Köse İmam’a göre – oğlu “züppe”dir. Meslek olarak şairliği seçse de kendisine “mevliççi” ve “baytar” diyenler de vardır. Fakat bunların hiçbirini ilmiyeye mensup olan babasının kadar hatırı sayılır meslekler değildir. Bir tür manzum hikâye olan “Asım”da Akif ile oğlu Emin’in ilişkisi üzerinde fazla durulmaz. Emin, evlerine gelen misafirlerin elini öptükten sonra ayrılır. Emin’in vakaya müdahil olmaması ve el öpüp çekilmesi de aslında şiirdeki baba-oğul ilişkisinin ayrılık temelli olduğunu gösterir.⁵ Ayrılık leit-motifinin bir diğer tezahürü ise Rum karısı Eleni’ye âşık olan mütekait paşanın karısını boşamasıyla başlar. Hemen bütün *Safahat*’ta babalar ile oğulların – daha genel bir ifadeyle aile fertlerinin – ayrılığından şikâyet eden Akif, Konya’daki muallim kovma meselesinde de oğulların babalarına düşman olmaması ve fikren, hissen, ruhen onlardan ayrı düşmemesi için köylünün

⁵ Reel bir şahsiyet olarak da Akif’in oğlu Emin Ersoy, ileriki yıllarda pek çok faktörün tesiriyle babasınınkinden çok farklı bir hayat yaşayacak ve babasının ümitlerini boşa çıkaracaktır. Emin Ersoy’un elîm akıbeti hakkında detaylı bilgi için bkz. KUDRET Cevdet, “Babalar İle Oğullar”, *Yazko Edebiyat*, C. 3, S. 19, (Mayıs 1982), s. 81-84.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*
Volume 4/3 Spring 2009

katlandığı fedakârlıkları; fakat köye gelen muallimin, çocuklarını kendilerinden ve değerlerinden uzaklaştırdığını görünce de onu nasıl kovduklarını anlatır. Her anlamda tefrikaya karşı olan Akif, köylünün hissiyatına tercüman olarak ayrılığın cehaletten kötü olduğunu söyler:

Bırakın oğlumu, câhilliğe râzıyım ben. (s. 355)

17 Aralık 1929'da Mahir İz Bey'e yolladığı mektuptan⁶ anlaşıldığı üzere oğulları Emin ve Tahir için yazdığı "Çocuklara" şiirinde de bu ayrılık temi üzerinde durur. Şair çocuklarına nasihat ederken babalarının devri ile kendi devirlerinin farklı olduğunu, dolayısıyla babalarına benzememelerini tavsiye eder. *Safahat*'ın dışında bıraktığı ve Balıkesir'in Yunanlılar tarafından işgalinin ikinci yılı münasebetiyle yazdığı münferit bir bentte de savaşın babalarla evlatları ayrı düşürdüğünden bahseder.

O yeşil toprağın ey yüzler ağartan Karesi,

Şimdi binlerce şehîdin kanayan makberesi.

Sana hasret kalan evlâdın için dünyada

Varsa kahrolmadan ârâm edecek yer neresi? (s. 540)

Batı hayranı pek çok muasırının aksine geleneksel büyük aile tipinin korunmasını isteyen⁷ Akif'in manzumelerinde, realitenin bir ifadesi olarak böyle bir aile tipi olmadığı gibi gerçek babalarla gerçek oğulların ilişkisi de ayrılık leit-motifi üzerine kurulmuştur.* Bu ayrılık; zamanda, mekânda, yaşta, meslekte, zevkte, ahlakta, anlayışta, histe ve ruhta olmak üzere farklı şekillerde kendisini gösterir.

2. Sembolik Babalar

Sembolik babalar, aralarında nesebî anlamda baba-evlat ilişkisi olmayan şahsiyetler veya şahs-ı manevîlerdir. Burada babalık; hâmilik ve koruyuculuk yapma, besleyip büyütme, eğitip yetiştirme, sevk ve idare etme anlamlarındadır. Dolayısıyla güç ve kuvvetin, zenginlik ve servetin, ilim ve irfanın, iktidar ve otoritenin sahibi olan herkes şaire göre bir nevi babadır. Mesela "Merhum İbrahim Bey", ilim ve irfanıyla halkın hususuyla da avamın babası hükmündedir.

⁶ ŞENGÜLER İsmail Hakkı, **Açıklamalı Mehmed Akif Külliyyatı**, Hikmet Neşriyat, C.9, İstanbul, s. 440-441.

⁷ BOLAY Süleyman Hayri, "Mehmed Âkif'in Aileye Bakışı", **Türk Kültürü**, S. 284, (Aralık 1986), s. 29-35.

* Ayrılık leit-motifi, Akif'in şiirlerinde baba-oğul ilişkisinin dışında da karşımıza çıkar. "İstiğrak"ta anne ile evlat ayrılığı söz konusudur. Endülüs tacı başından alınan bahtı kara (Abdullahussagîr) ise hamiyetsizliğiyle annesinden ayrı düşer. (s. 164-165)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*
Volume 4/3 Spring 2009

Akif, mersiye mahiyetindeki şiiriyle bir taraftan onun bıraktığı boşluğu anlatırken diğer taraftan ayrılık leit-motifini işler. “Kocakarı İle Ömer” şiirindeki Halife Ömer de aslında Medine’nin kenar mahallerinden birinde karşılaştığı çocukların gerçek babası değildir. Fakat babalarının getiremediği yiyeceği beytül mâle ait zahire ambarından getirdiği, müşfik bir baba gibi karınlarını doyurduğu ve maişetlerini temin edecek bir aylık bağladığı için sembolik bir babadır. Şiirin başında bir taraftan tarihî bir vaka olarak halifenin evlatları hükmündeki halden uzak ve ayrı olduğu, onlarla ilgilenmediği üzerinde durulurken diğer taraftan da devrine yönelik bir tenkit yapılır.

- Ne yaptı teyze, Ömer böyle inkisâr edecek?

- Ya ben yetim avuturken, Emîr uyur mu gerek?

Raiyyetiz, ona bizler vedîatu’llahız;

Gelip de bir aramak yok mu?

- Haklısın yalnız,

Zavallının işi pek çok, zaman bulup gelemmez;

Gidip de söylememişsen ne haldesin bilemez.

- Niçin hilâfeti vaktiyle eylemişti kabûl?

Sonunda böyle çürük özrü kim sayar makbûl?

Zavallının işi çokmuş!... Nedir, muhârebe mi?

İşitme sen de civârında inleyen elemi,

Medîne halkını üryân bırak, Mısır’da dolaş...

Gazâ! Gazâ! Diye git soy cihânı, gel paylaş! (s. 84)

Aslında günün her saati evi halka açık olan⁸ Köse İmam da bir yönüyle sembolik bir babadır. Çünkü İhsan Bey’in ve mütekait paşanın haremî örneklerinde gördüğümüz gibi başı sıkışan, darda kalan ve ailevî sıkıntılar yaşayan herkesin halletmesi için öncelikle başvurduğu bir bilge şahsiyet veya devrinin ifadesiyle bir “ehl-i hall ü akd”dir. Fakat onun halkla veya sembolik evlatlarıyla ilişkisi ayrılık değil, birliktelik esasları üzerine müessesdir.

Safahat’ın pek çok yerinde olduğu gibi “Fatih Kürsüsünde” de “baba”, “dede” ve “evlat” kavramları sembolik anlamlarda kullanıldığı için iç içe geçer. O, “baba” veya “dede” derken çoğu kez

⁸ “Köse İmam” şiirinde bu hususu “Ev değil han gibi bir şey; gece gündüz işler...” şeklinde ifade eder. (s. 110)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 4/3 Spring 2009

“ecdad” ve “atalar” demek ister; “evlat” derken de genç-ihtiyar ayırımına gitmeden hâl-i hâzırdaki bütün Müslüman⁹ tebayı kasteder. Bu sembolik babalarla evlatların ilişkisi de ayrılık temellidir. Babaların izzetle yaşamalarına mukabil evlatlar sefil ve rezil bir hayat sürerler. Bu farklılığın meydana gelmesinde evlatların; babaların ananelerini terk etmeleri, hatıralarına hürmet etmemeleri ve onlarınkinden bambaşka bir hayat tarzı yaşamalarının yani her anlamda onlardan ayrı düşmelerinin tesiri olmuştur.

Ne hâtırâtına hürmet ne anânâtını yâd;
Deden de böyle mi yapmıştı ey sefil evlâd?
Hayatın erzeli olmuş hayat-ı mu'tâdın;
Senin hesabına birçok utansın ecdâdın! (s. 227)

...

Deden ne türlü yaşarmış... Adamsan öyle yaşa:
(s. 228)

“Asım”daki Osman, Orhan, Süleyman Paşa (Yavuz Sultan Selim ve Yıldırım gibi “gürbüz babalar” da yerleri doldurulamadığı için evlatları (teba) yetim kalmış şahsiyetler olarak hasretle yâd edilirler:

Hani Osman gibi, Orhan gibi gürbüz babalar?
Hani bir şanlı Süleyman Paşa? Bir kanlı Selim?
Âh, bir Yıldırım olsun göremezsin, ne elîm! (s. 335)

Fırtınaya tutulmuş köhne vapur istiaresinde de Beybaba ile tayfaları birbirlerinden ayrı düşecekleri bir felaketle karşı karşıyadırlar.

“Asım”daki asıl baba evlat ilişkisi ise Köse İmam ile manzumeye ismini veren oğlu Asım arasındadır. Reel bir şahsiyet olarak Ali Şevki Hoca'yı temsil eden Köse İmam, hayatı boyunca hiç evlenmediği¹⁰ için Asım bütünüyle hayalî ve ideal bir tiptir.¹¹ Dolayısıyla reel değil semboliktir. Bu sembolik baba oğul ilişkisi de

⁹ “Hakkın Sesleri”nde olduğu gibi “Hatıralar”da da devrinin Müslümanlarından sitemle hakiki Müslümanların eski babalar olduğunu söyler. (s. 269)

¹⁰ Midhat Cemal, **Mehmet Akif Ersoy**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1990, s. 53.

¹¹ ÇİTÇİ Sinan (2007), **Yeni Türk Şiirinde İdeal Tipler (Tanzimat'tan Cumhuriyet'e)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, s. 344.

bir yönüyle ayrılık leit-motifi üzerine kurulmuştur. Dindarlık, doğruluk, asabîlik, aşırı derecede merhametli ve sosyal meseleler karşısında aktif tavır alma gibi hususlarda müşterek özelliklere sahip olan Köse İmam ile oğlu düşünce ve hareket tarzı gibi daha ziyade gayeye ulaştırıcı vasıtalarda birbirlerinden ayrı düşerler. Ramazan vakasında olduğu gibi Asım, alenî işret edilen meclisleri ve kumar oynatılan kulüpleri basma hususlarında da farklı düşündüğü için babasını dinlemez. Diğer taraftan eve geç gelme ve kimseye sormadan koşarak harbe gitmesiyle de çoğu zaman babasından ayrı ve uzakta yaşar. Akif'in teşvikiyle kısa süreliğine de olsa atom ilminde ihtisas yapmak için Almanya'ya gitmesiyle de yine babasından ayrı düşer. "Umar mıydın?" şiirinde ise İslamiyet'in sosyal hayattaki bütün tezahürleriyle (diyanet) Müslüman topraklarından çekilip gitmesini yetimlik olarak adlandırır.

Umar mıydın mabedler, ibâdetler yetim olsun?

Ezanlar arkasından ağlasın bir nesl-i me'yûsun? (s. 415)

...

Gezerken tavr-ı istilâ alıp meydanda bin münker,

Şu milyonlarca îman "nehye kalkışsam" demez, ürker!

Ömürlerdir bir alçak zulme miskin inkıyâdından,

Silinmiş emr-i bi'l-ma'rûfun artık ismi yâdından.

Hayâ sıyrılmış, inmiş: Öyle yüzüzlük ki her yerde...

Ne çirkin yüzler örtermiş meğer bir incecik perde!

Vefâ yok, ahde hürmet hiç, emânet lafz-ı bî-medlûl;

Yalan râic, hıyânet mültezem her yerde, hak mechûl.

Yürekler merhametsiz, duygular süflî, emeller hâr;

Nazarlardan taşan ma'nâ ibâdullâhı istihkâr.

Beyinler ürperir yâ Rab, ne korkunç inkılâb olmuş:

Ne din kalmış ne îman, din harâb, îman türâb olmuş!

(s. 415-416)

Burada baba, - Tanzimat yazarlarında olduğu gibi¹² – İslam kültür ve ahlakı; evlatlar da o kültür ve ahlak ile tahalluk etmiş Müslümanlardır. Fakat son devir Müslümanları İslam kültür ve

¹² PARLA Jale, **Babalar ve Oğullar (Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri)**, İletişim yay., İstanbul 1990, s. 25-26.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

ahlakından uzaklaştıkları için hâricî ve dâhilî her türlü taarruza açık hâle gelmişlerdir. Müslümanların manevî sahalılarının hâmisiz kalması zamanla maddî sahalılarının da müdafî'siz kalmasına sebep olmuştur. O nedenle "Hicran" ve "Sanatkâr" gibi şiirlerinde maddî ve manevî esaret altında bulunan Müslüman topraklarını "öksüz yurt" ve "yetim ufuklar" şeklinde isimlendirir.

Şu öksüz yurda bir gülmez misin? Hâlâ yetimindir.

(s. 445)

Sonuç olarak ailelerin, Osmanlı Devleti'nin, İslam dünyasının ve hepsinin başında da Batıyla karşılaşmanın bir sonucu olarak asırlık kültür ve medeniyet anlayışının parçalandığı 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başı Türkiyesinde yaşayan Akif'in pek çok şiirinde – her ne sûretle olursa olsun – babalarla oğulların hemen her konuda birbirlerinden ayrı düştükleri görülür. Akif'in, baba-oğul ilişkisini ayrılık leit-motifi üzerine oturtmasında ise genç yaşta (1888)¹³ babası Hoca Tahir Efendi'yi kaybetmesinin, bütün hayatında savaşlar, hastalıklar, sürgünler ve muhaceretler vesilesiyle babaların veya çocukların çoğu zaman şahadet şeklinde tecelli eden ölümlerine ve iftiraklarına şahit olmasının, azınlıkların düvel-i muazzamanın himayesinde olmasına mukabil Arap, Hint, Kürt, Çerkez ve Arnavut gibi Müslüman unsurların baba sembolü üzerinden anlamlandırdıkları Osmanlı Devleti* tarafından korunamaz hâle geldikleri bir dönemde yaşamasının, devlet dairelerindeki kaht-ı rical dolayısıyla devletin iyi idare edilememesinin, İslam dünyasının maddî ve manevî varlığının sarsıntı geçirmesinin ve Avrupaî hayat tarzının yavaş yavaş nüfuz ettiği cemiyette değerler karmaşasının ve nesil çatışmasının yaşanmasının büyük tesiri olmuştur.

¹³ DÜZDAĞ M. Ertuğrul, **Mehmed Âkif Ersoy**, Kaynak Kitaplığı, İstanbul 2004, s. 7.

* Her vesileyle "fıkr-i kavmiyyet"e karşı çıkan Akif, İslam dünyasını bir vücut veya bir aile; muhtelif unsurları ise o vücutun azaları veya o ailenin fertleri; Osmanlı Devleti'ni de o vücutun başı/kalbi veya o ailenin reisi, baba-devlet olarak görür.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 4/3 Spring 2009

KAYNAKÇA

- BOLAY Süleyman Hayri, “Mehmed Âkif’in Aileye Bakışı”, Türk Kültürü, S. 284, (Aralık 1986).
- CEMAL, Mithat; Mehmet Akif Ersoy, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1990.
- ÇİTÇİ, Sinan (2007). Yeni Türk Şiirinde İdeal Tipler (Tanzimat’tan Cumhuriyet’e), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- DÜZDAĞ M. Ertuğrul, Mehmed Âkif Ersoy, Kaynak Kitaplığı, İstanbul 2004.
- ERSOY Mehmet Âkif, Safahat (Safahat’ı Teşkil Eden Yedi Kitabın Tam Metni İle Safahat Dışında Kalmış Bir Kısım Şiirleri), (Haz. M. Ertuğrul Düzdağ), İnkılâp Yayınları, İstanbul 2003.
- KUDRET Cevdet, “Babalar İle Oğullar”, Yazko Edebiyat, C. 3, S. 19, (Mayıs 1982).
- ÖZTÜRK Hasan, “Mehmet Âkif Ersoy’un ‘Seyfi Baba’ Şiirinde Bir Dönemin Panoraması”, Milli Kültür, S. 79, (Aralık 1990).
- PARLA, Jale; Babalar ve Oğullar (Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri), İletişim yay., İstanbul 1990.
- ŞENGÜLER İsmail Hakkı, Açıklamalı Mehmed Akif Külliyyatı, Hikmet Neşriyat, C..9, İstanbul.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*